

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער

דיוני דילמה לקראת השירות צבאי

מצגת למנחה

Photo by [Robert Ruggiero](#) on [Unsplash](#)

מבוא

- דילמה מוסרית עולה במצב שבו ערכים מתנגשים ומתבקשת הכרעה ביניהם. זהו מצב של קונפליקט בין שני ערכים או יותר, אשר כל אחד מהם מקובל על פי אמות המידה המוסריות של החברה, ולכן ההכרעה קשה ומצריכה יכולת חשיבה מורכבת.
- השירות הצבאי מזמן לחיילים ולחיילות דילמות רבות – חלקן עוד טרום הגיוס, בתהליכי המיון ולקראת השיבוץ, ורבות אחרות במהלך השירות עצמו. חלק מהדילמות מעשיות ויומיומיות ואינן בעלות השפעה מכריעה על החייל, אך חלקן מהותיות יותר, והבחירה של החייל בעמדה מסוימת והתנהגות בהתאם לה יכולות להיות בעלות השפעה משמעותית להמשך השירות הצבאי ואף לאחריו.
- התנסות בדיוני דילמה מאפשרת לתלמידים בירור ערכי, חיזוק מיומנויות אישיות ובין אישיות באמצעות עבודה בקבוצות, פיתוח חשיבה מוסרית והתמודדות טובה יותר עם דילמות בעתיד – בהקשר של השירות הצבאי ובכלל.
- מערך זה מסביר את [המתודה לניהול דיוני דילמה](#) ומציע שלוש דילמות לדיון לקראת השירות הצבאי.

מטרות הפעילות

1 קידום התפתחות החשיבה המוסרית של התלמידים באמצעות דיון בדילמה מוסרית.

2 דיון והעמקה בערכים הומניסטיים-ערכיים ובדרכי התמודדות בסיטואציות שונות של התנגשות ערכים.

3 פיתוח מיומנויות אישיות ובין אישיות: הקשבה, ניתוח סיטואציה, נקיטת עמדה מנומקת והעלטה בקבוצה, עבודה בקבוצות קטנות ועוד.

4 התוודעות לדילמות שונות בשירות הצבאי והעמקה בהן כהכנה לשירות עצמו.

הנחיות כלליות

המתודה לניהול דיוני דילמה מוצגת בקצרה - יש להתכונן היטב לשיעור וללמוד את המתודה לעומק.

בהנחיה עצמה - יש לבחור באחת מן הדילמות המוצעות (או אחרת לבחירתכם) ולהתמקד בה.

בהנחיה פרונטלית, חשוב לתת בידי המשתתפים דף מודפס של סיפור הדילמה לעבודה יחידנית וקבוצתית.

יש חשיבות גבוהה בהנחיית הדיון לפי השלבים המוצעים כדי להבנות את הדיון ולנסות להגיע לדרגות חשיבה גבוהות של התלמידים*

*כל משתתף בהתאם ליכולתו.

שלבים בניהול דיוני דילמה

• הכרת הדילמה ובירור הערכים המוסריים המתנגשים בה

שלב 1

• נקיטת עמדה אישית מנומקת ביחס לפעולת "הגיבור"

שלב 2

• דיונים בקבוצות קטנות

שלב 3

• דיווח ודיון במליאה בהנחיית המנחה

שלב 4

• הערכה מחודשת של עמדות המשתתפים וסיכום

שלב 5

כלים למנחה

קישורים להרחבה

- ❖ [ניהול דיוני דילמה - פורטל עובדי הוראה, משרד החינוך](#)
- ❖ [ניהול דיוני דילמה לקידום החשיבה המוסרית - מינהל חברה ונוער](#)
- ❖ [התפתחות המוסר - בטיפולנט](#)
- ❖ [התפתחות מוסרית - התיאוריה של קולברג - מכון אדלר](#)
- ❖ [תיאוריית ההתפתחות המוסרית של לורנס קולברג](#)

נספחים

עקרונות ושלבים בניהול דיוני דילמה

שלב 1 - הכרת הדילמה ובחינת הערכים המתנגשים

* דוגמות לשאלות תוכן מכוונות: מיהן הנפשות הפועלות בסיפור? מהי ההתרחשות? מהו הקונפליקט של הגיבור? מהם הערכים המתנגשים בדילמה?

שלב 2 - נקיטת עמדה אישית

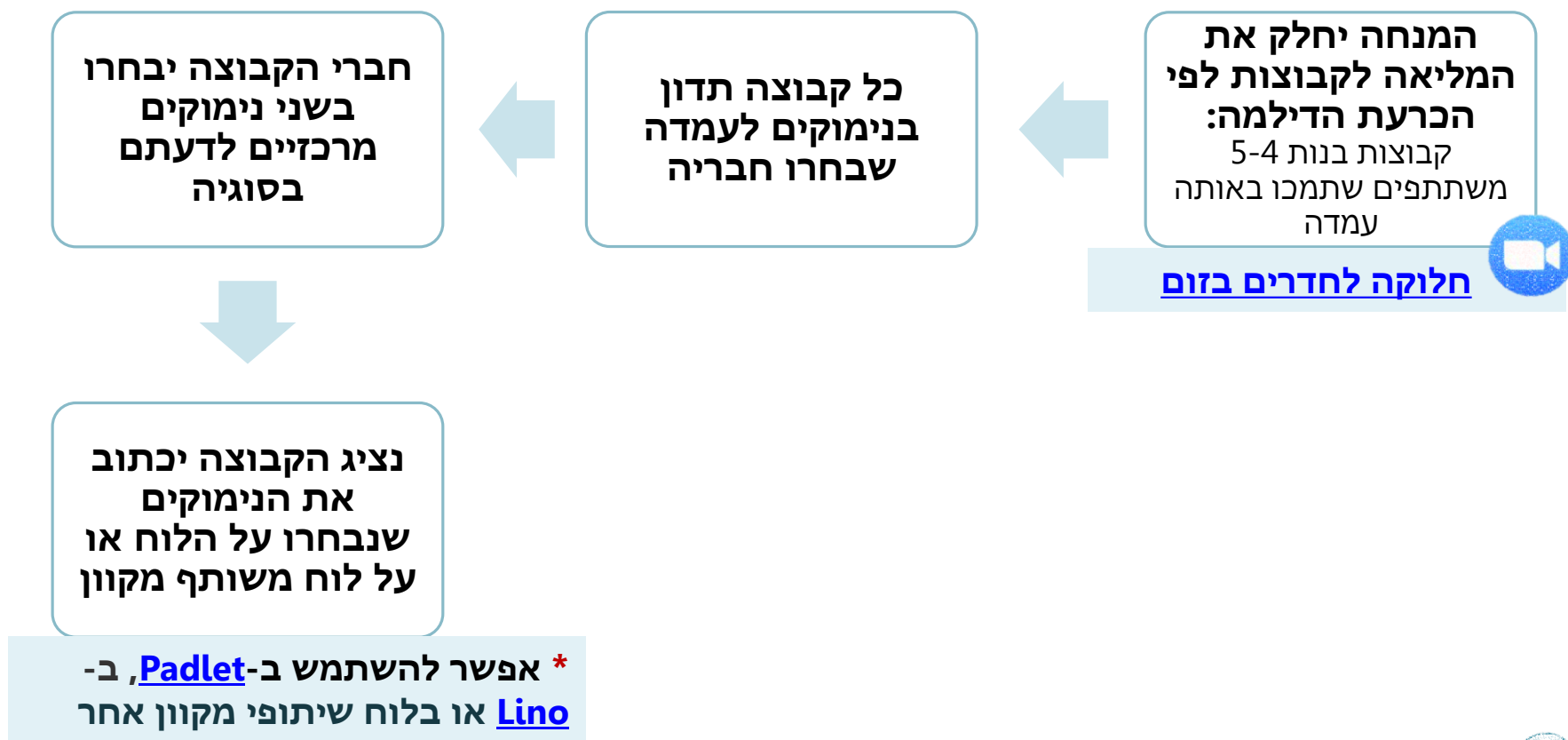
מנומקת

יש חשיבות להשתתפות פעילה של כל המשתתפים בשלב זה - הן בהכרעה ברורה באשר לדילמה הן בכתיבת שני נימוקים לבחירתם (לרוב הנימוק הראשון יעלה אינטואיטיבית והנימוק השני יחייב חשיבה מעמיקה יותר).

שלב 3 - עבודה בקבוצות קטנות

יש להקפיד על קבוצות קטנות כדי לאפשר השתתפות פעילה וביטוי לכל המשתתפים (ייתכן שיהיו כמה קבוצות באותה עמדה).

שלב 4 - דיון במליאה

הקבוצות יציגו את
הטיעונים שבחרו
(קבוצת המיעוט תציג תחילה)

דיון במליאה
באמצעות שאלות הבהרה
שהמנחה יעלה

- בשלב זה, המנחה ממלא תפקיד של מתערב סוקרטי, המשתמש בשאלות להבהרת הקונפליקט המוסרי.
- השאלות מנוסחות כשאלות פתוחות, המעוררות את המתדיינים לבחינה מחודשת של עמדתם לפי הטיעונים שנשמעו.

שלב 5 - שאלות רפלקטיביות לסיכום התהליך

בירור מחודש של עמדות

האם שמעתם, במהלך הדיונים בקבוצות או בדיון
במליאה, נימוק שלא חשבתם עליו קודם? האם
מישהו שינה את עמדתו בעקבות הדיון?

בירור רגשי

איך הרגשתם במהלך הדיון?*

*הדגש הוא רגשי ולא ניתוח רציונלי כפי שהיה במהלך הדיון, בירור אישי של תחושות שעלו
במהלך הפעילות ובסיומה (מומלץ לערוך כסבב ולאפשר ביטוי לכל משתתף).

דילמות לקראת השירות הצבאי

הדילמה של אסף

נער מתלבט אם לדווח על בעיה רפואית העשויה לפגוע בסיכוייו להשתבץ לתפקיד שאליו הוא שואף.

הדילמה של תמר

נערה לקראת גיוס מתלבטת בין שירות צבאי שיאפשר לה לסייע למשפחתה לבין שירות שיגשים את חלומה האישי.

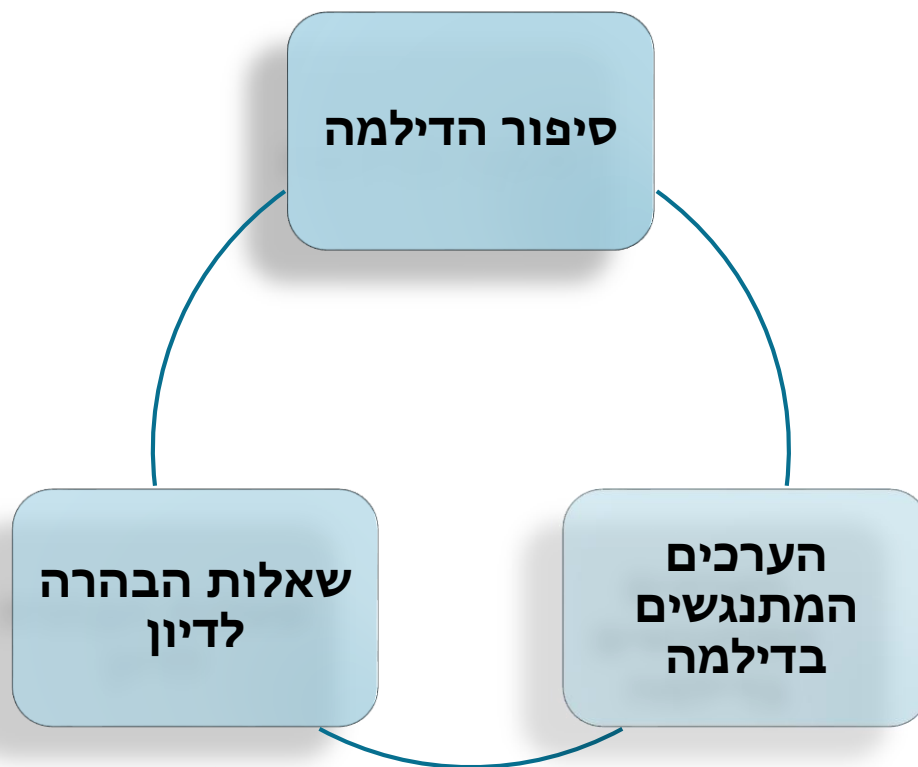

הדילמה של רועי

מקרה שבו השיבוצים ליחידות השונות מעמידים את ערך החברות במבחן.

הדילמה של רועי

סיפור הדילמה

- יותם ורועי הם חברי ילדות. עוד מהגן הם יחד בכל החוגים ובכל מסגרות הלימוד. שניהם בחורים ערכיים, אוהבי הארץ והמדינה. בשנה האחרונה, הם מתאמנים יחד שעות ארוכות ומכינים את עצמם לשירות קרבי משמעותי. הם הבטיחו זה לזה שלא ייפרדו גם במהלך שירותם הצבאי.
- יום הגיוס הגיע, ושני החברים הטובים נכנסו לבקו"ם. די מהר התברר שרועי שובץ לשירות בגולני, כפי ששניהם חלמו וציפו, ואילו יותם שובץ לחיל תותחנים. יותם אינו מרוצה מהשיבוץ ומרגיש שהוא לא מספיק קרבי. הוא חש עלבון ואכזבה מרה.
- חיילים שחשים תסכול וחוסר שביעות רצון מהשיבוץ שלהם מתקהלים ברחבת הבקו"ם. הם צועקים וכועסים ומחליטים לסרב לעלות לאוטובוסים. יותם מצטרף לקבוצת החיילים וקורא לרועי שיבוא להיאבק עימו בשיבוץ כדי שיהיו יחד כפי שסיכמו. רועי מתלבט אם להצטרף ליותרם.

← האם על רועי להצטרף לחברו יותם? כן / לא

הערכים המתנגשים בסיפור

בדילמה זו יש התנגשות בין הערכים:

← האם על רועי להצטרף לחברו יותם? כן / לא

← כתוב שני נימוקים לעמדתך.

שאלות הבהרה לדיון

← מהי חברות בעיניכם?

← מהו ציות לפקודות?

← כלפי מי יש לרועי מחויבות (לעצמו, לחברו, לצבא, למדינת ישראל)?

← איזו מחויבות קודמת במקרה זה?

← לדעתכם, מה הייתה כל אחת מהדמויות רוצה שרועי יעשה: הוריו, המפקד בשטח, מחנך

הכיתה שלו ושל יותם, חבר נוסף של השניים?

← האם היית משנה את עמדתך אם רועי ויותם שובצו יחד ביחידה שלא רצו ויותם היה קורא

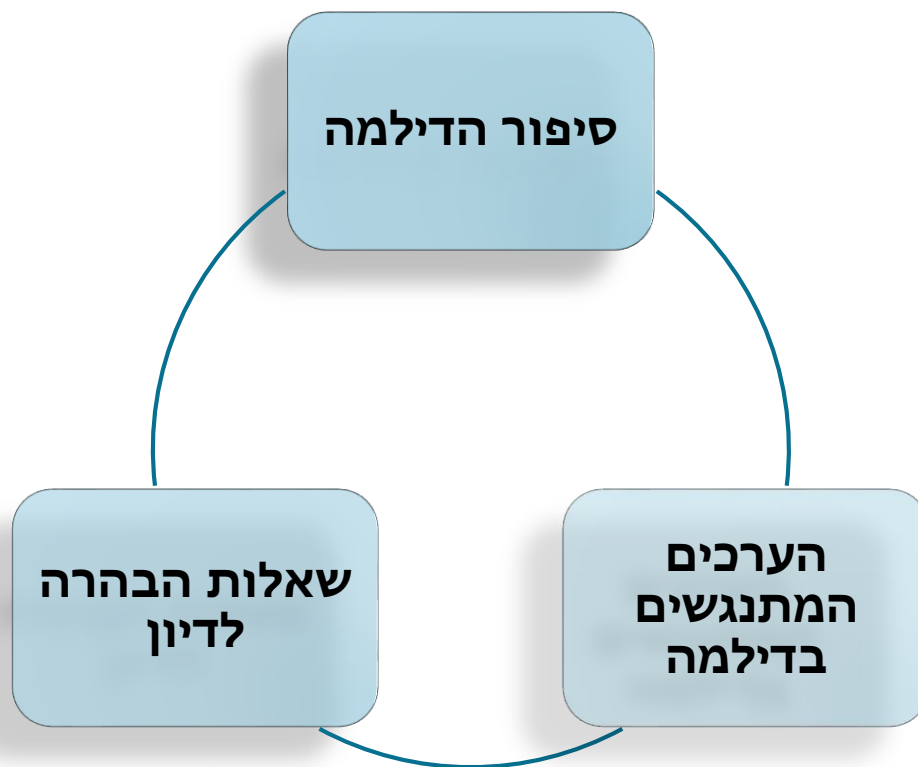
לו להצטרף למרד?

← היית משנה את עמדתך אם כל החיילים היו מתמרדים נגד השיבוץ?

← מה היה קורה אילו כולם נהגו על פי עצתכם?

הדילמה של תמר

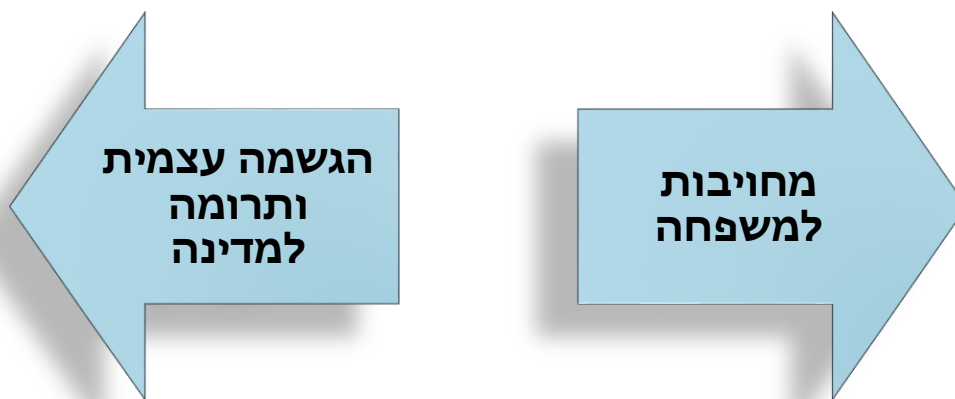

סיפור הדילמה

- תמר היא תלמידת כיתה י"ב ממרכז הארץ. כל חייה חלמה לשרת בצבא בתפקיד קרבי באמונה שכך תתרום למדינה ולחברה בצורה מיטבית. לשמחתה, היא עברה בהצלחה מיונים לתפקיד של לוחמת חי"ר, תפקיד קרבי המחייב שירות רחוק מהבית.
 - אך עננה מעיבה על שמחתה של תמר: לאחרונה פוטר אביה מעבודתו במפעל ואינו מצליח למצוא עבודה אחרת. אימה של תמר עובדת במשרה חלקית ומשכורתה דלה. לתמר ארבעה אחים ואחיות הצעירים ממנה. תמר מרגישה שהמשפחה מצפה ממנה להישאר קרוב לבית ולשרת בתפקיד שיאפשר לה לעבוד במהלך השירות ולסייע להוריה בפרנסת הבית ובטיפול באחיה הקטנים.
 - ממידע שקיבלה מהצבא, היא יודעת ששירות קרוב לבית יתאפשר אם תצהיר על המצב בביתה, אך הצהרה זו לא תאפשר לה לממש את חלומה לשרת שירות קרבי משמעותי. היא מתלבטת מה לעשות.
- ← האם על תמר להצהיר על המצב בביתה ולבקש שירות קרוב לבית? כן / לא

הערכים המתנגשים בסיפור

בדילמה זו יש התנגשות בין הערכים:

← האם על תמר להצהיר על המצב בביתה ולבקש שירות קרוב לבית? כן / לא

← כתוב שני נימוקים לעמדתך.

שאלות הבהרה לדיון

← כלפי מי יש לתמר מחויבות (להורים שלה, לאחים שלה, לעצמה, למדינה)?

← איזו מחויבות קודמת במקרה זה?

← מהו תפקיד של לוחמת חי"ר? מהו תפקיד משמעותי?

← לדעתכם, מה הוריה של תמר היו רוצים שתעשה?

← האם הייתם משנים את דעתכם במקרה שאחד מבני המשפחה של תמר היה סובל ממחלה

כרונית (כשהקושי אינו כלכלי אלא סיעודי)?

← האם הייתם משנים את דעתכם אם הייתם יודעים שיש למשפחה תוכניות חיסכון ושהם לא

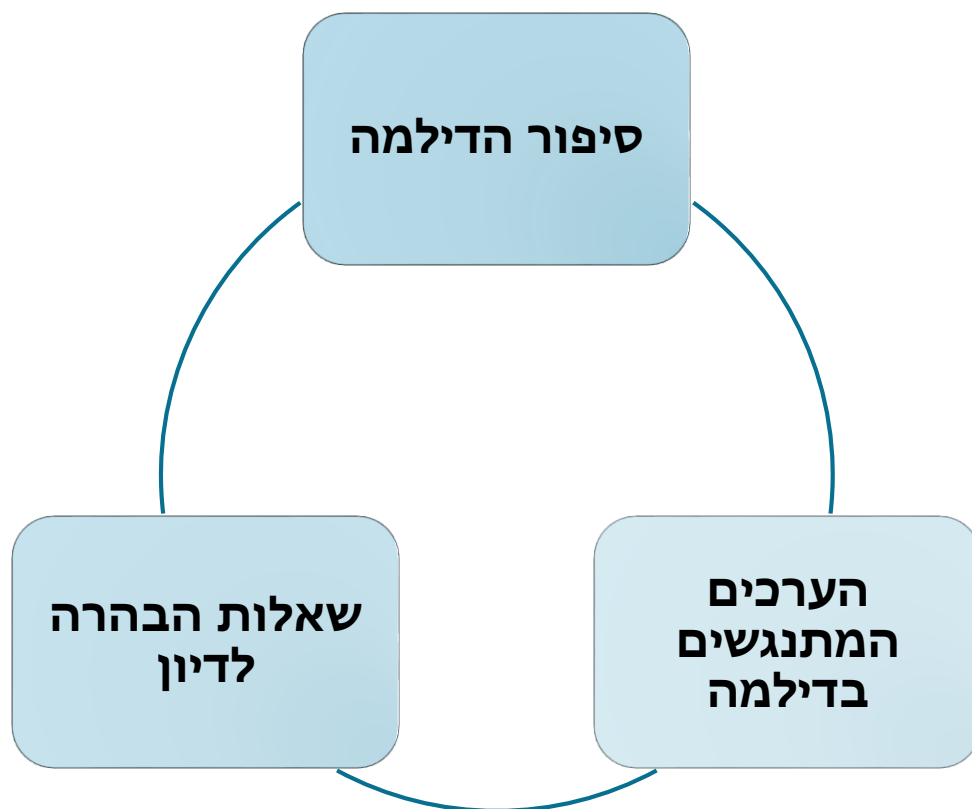
ירעבו ללחם אלא רק ייאלצו לרדת מעט ברמת החיים?

← האם הייתם משנים את דעתכם אם היה מדובר בבחור שהתקבל לסיירת יוקרתית?

← מה היה קורה אילו כולם נהגו על פי עצתכם?

הדילמה של אסף

סיפור הדילמה

■ אסף עומד להתגייס. את כל חייו הקדיש לים ולגלישה והוא חולם להתקבל לקורס חובלים ולשרת כחובל בחיל הים. ברור לו שזהו תפקיד קרבי ממושך, והוא חדור מוטיבציה להצליח להשתלב במסלול. הוא רוצה לשרת כקצין בחיל הים, לתרום מכישוריו ולשרת שירות משמעותי בצה"ל.

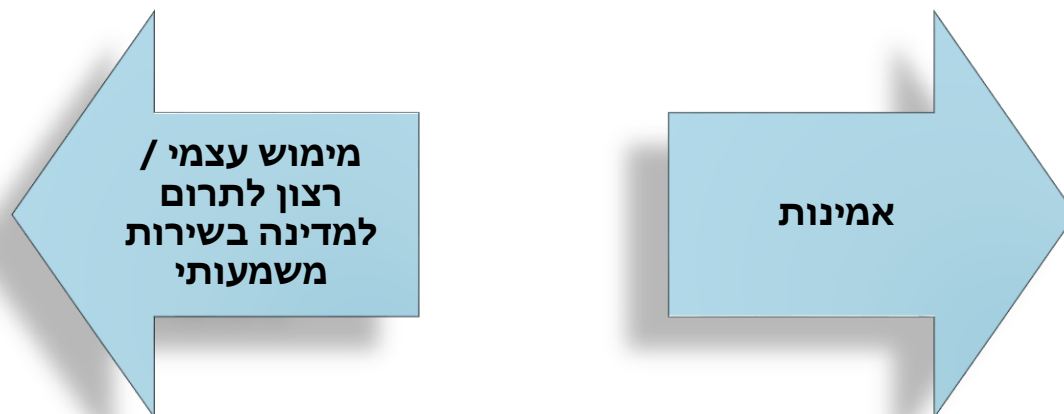
■ לאסף יש בעיה רפואית בראייה. בעיה זו אינה מגבילה אותו בתפקוד היומיומי, אך עלולה לפגוע בתפקוד בתנאי חשכה.

■ לפני הבדיקות הרפואיות בלשכת הגיוס, אסף מתלבט אם להצהיר על הבעיה הרפואית, שעלולה לפסול אותו משירות בתפקיד המבוקש. אם לא יצהיר על הבעיה, יש סיכוי קלוש שיגלו אותה בבדיקות הרפואיות בלשכת הגיוס וכך יוכל להתגייס לקורס היוקרתי. הוא מתלבט מה לעשות.

← כיצד לדעתך על אסף לנהוג - האם עליו להצהיר על הבעיה הרפואית שלו? כן / לא

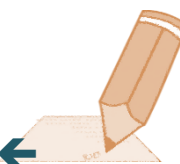
הערכים המתנגשים בסיפור

בדילמה זו יש התנגשות בין הערכים:

← כיצד לדעתך על אסף לנהוג - האם עליו להצהיר על הבעיה הרפואית שלו? כן / לא

← כתוב שני נימוקים לעמדתך.

שאלות הבהרה לדיון

← כלפי מי יש לאסף מחויבות (לעצמו, למדינה)?

← איזו מחויבות קודמת במקרה זה?

← לדעתכם, מהו שירות משמעותי? מהי תרומה למדינה?

← לדעתכם, מה הוריו של אסף היו רוצים שיעשה? מה הצבא היה רוצה ומצפה שיעשה?

← אלמלא היה מדובר בתפקיד קרבי, האם הייתם מכריעים אחרת? נמקו.

← במקרה שהמגבלה הרפואית עלולה לסכן גם אחרים, הייתם מכריעים אחרת? נמקו.

← אם היה מדובר במבדקים לתפקיד בחיים האזרחיים, הייתם מכריעים אחרת? נמקו.

← מה היה קורה אם רוב החיילים לא היו מדווחים בצורה אמינה על מצבם הבריאותי? אילו השפעות היו לכך על הצבא? על החברה?

← מה היה קורה אילו כולם נהגו על פי עצתכם?

מתודה לניהול דיוני דילמה - רקע

■ לורנס קולברג (1927-1987), פסיכולוג אמריקאי, חקר את ההתפתחות המוסרית של בני אדם. לפי מחקריו ולפי מחקרי ממשיכי דרכו (משנות החמישים ואילך) ברחבי העולם בחברות שונות, התגבש סולם התפתחות אישית "התפתחות מוסרית על פי קולברג". הנחת הבסיס היא שאדם רוצה להיות מוסרי ושמוסריותו מתפתחת ככל שהוא מתפתח בהבנתו השכלית. מכאן, שניתן בחינוך להעצים התפתחות מוסרית של צעירים.

■ הסולם בנוי משלוש רמות. בכל רמה שני שלבים, כאשר כל שלב נבנה על הקודם וכרוך בהבנה עמוקה יותר של מושג ה**צדק** - מרמה בסיסית, שבה התנהגויות ייחשבו לטובות או לרעות לפי הפרס או העונש שיבואו בעקבותיהן, עד רמה גבוהה ביותר, לפיה אין כלל חשיבות לחוקים חברתיים קונקרטיים והאדם פועל רק על פי מצפונו האישי.

■ השלבים לפי קולברג הם קבועים ואוניברסליים -רצף קבוע שבו המעבר משלב לשלב קשור בגיל, בהתפתחות קוגניטיבית, בהשכלה וביכולת לראות את הפרספקטיבה של האחר (לא כל אדם יגיע בהכרח לרמות הגבוהות של הסולם).

■ את המתודה המוצעת לניהול דיוני דילמה פיתחו אדווין פנטון ותלמידיו בפיצבורג (1980), על פי התיאוריה של קולברג, במטרה לקדם את החשיבה המוסרית של המשתתפים בדיונים. המהלך כולל חמישה שלבים מובנים: חשיפת הקונפליקט המוסרי, הפעלת שיקול דעת אישי ונקיטת עמדה ערכית מנומקת, דיונים בקבוצות קטנות ודיונים במליאה. כדי למצות את התהליך - יש חשיבות גבוהה בהקפדה על כל השלבים וההנחיות שבמתודה המוצעת.

דוגמאות לשאלות הבהרה

שאלות על תוצאות כלליות

להבין את ההשפעה של עמדה מסוימת כשהיא העמדה הרווחת והלגיטימית בחברה
מה היה קורה אילו כולם נהגו כך?
האם לדעתך יש לנהוג כך בכל מקרה?

שאלות של שינוי מצב

לבחון אם עמדת המשתתף תלויה במצב נתון או יציבה גם במצבים משתנים
אילו ידעת ש... האם זה היה משפיע על עמדתך?

שאלות של הקשרי מחויבויות

לבחון כלפי מי המחויבויות של הגיבור
כלפי מי יש לגיבור מחויבות? איזו מחויבות קודמת במקרה זה?

שאלות של חילוף תפקידים

לבחינת נקודות מבט נוספות בדילמה
מה היו רוצות דמויות אחרות הקשורות לאירוע שייעשה, כגון: משפחה וחברים?

שאלות הגדרה

לחשיפה מחודדת של מגוון משמעויות
מהו ערך החיים בעיניכם? מהי הגשמה עצמית? מהו שירות משמעותי?

שאלות התייחסות לדברי חברים

לעידוד הקשבה, להבהרה ולהתייחסות לדברי משתתפים אחרים
מה דעתך על דברי...? תוכל לחזור במילים שלך על דברי...?

שאלות הנמקה

להעמקת הטיעונים ולביסוסם
מדוע? מדוע לדעתך?

